

Doc. dr. Edina Vejo

NOVE ORIJENTACIJE U DEFINIRANJU SADRŽAJA NASTAVE ISLAMSKJE VJERONAUKE

Argumentiranje problema

Nastava islamske vjeroanuke, kroz prizmu znanstvene preokupiranosti njome i osjetljivosti za svakodnevne praktične probleme njenog realiziranja, traži radikalnije inovativne zahvate.

Većina razmišljanja o putevima poboljšanja ove nastave usmjerena je ka definiranju i primjeni metoda nastave islamske vjeronauke obilježenih raznolikošću, fleksibilnošću i funkcionalnošću. Područje sadržaja nastave islamske vjeronauke tretirano je definiranim. U ovom radu pokušavamo problematizirati upravo to pitanje, postavljajući hipotezu da nastava islamske vjeronauke puteve povećanja svoje efektivnosti treba tražiti i u novom pristupu definiranju sadržaja koje nudi vjeroučeniku. Dosadašnji napori, institucija i pojedinaca, okupljenih u bdijenju nad kvalitetom nastave islamske vjeronauke, obilježeni su poštenom namjerom, koja je u nekim slučajevima i previše jednostavno zamišljena pa traži osvježena primjerena zahtjevima vremena. Jer Bošnjacima treba **plodnija i odvažnija** nastava islamske vjeronauke.

Slijede argumenti koji su uvjetovali da pitanje sadržaja nastave islamske vjeroanuke uočimo kao problemsku situaciju.

1. Istraživanje aktuelnog stanja islamske vjeronauke u školama u devet bh. centara, koje je realizirao istraživački tim IPA u Zenici u proljeće 1996. godine, izdvojilo je kao centralni problem pitanje interesantnosti ove nastave, kako za učenike koji je pohađaju, tako i za one koji je ne pohađaju. Interesantnost je određena aktuelnošću i dostatnošću ponuđenih odgovora svakodnevnim nesnalaženjima, otvorenim pitanjima i sumnjom, te neslućenim duhovnim utočištima koja mladi

traže. Smatramo da je prostor povećanja ovako određene interesantnosti nastave islamske vjeronauke upravo u sferi njenih sadržaja. Naravno, ne nudimo ispražnjavanje nastave islamske vjeronauke od njenih specifičnih sadržaja, nego ukazujemo na mogućnost aktueliziranja islamskog odgoja i obrazovanja proširivanjem sadržaja nastave islamske vjeronauke na sve ono što je blisko iskustvima mladih, njihovoj značenjskoj i emotivnoj angažiranosti (npr: pitanje smisla, socijalne potvrde, ljubavi...). Jer, ponuditi učeniku znanje kroz informaciju o islamu još uvijek ne znači ukazati na život u islamu. Ako informaciju utemeljimo u konkretno učenikovo življenje, onda to može postati podsticaj koji ga može odvesti na prag islamskog vjerovanja i življenja. Nastava vjeronauke ne smije se striktno opredijeliti za iskustveni model koji svoj cilj vidi u posredovanju vjerskih istina isključivo kroz prizmu iskustva... Pogled na nastavni plan i program islamske vjeronauke u višim razredima osnovne škole, te srednje škole, ukazuje na izrazito siromašno prisustvo sadržaja iskustveno značajnih a time i bliskih pojedinim uzrasnim grupama.

2. Bollin i Gasparini tvrde da u kršćanskom vjeronauku uvođenjem antropološke metode šezdesetih godina ovog stoljeća započinje se promatrati čovjekov život, njegovi problemi, povijesni događaji kao odjek Božije riječi...¹
3. Pedagogijska istraživanja mladih danas, sve više su orijentirana ka istraživanju svakidašnjice konkretnih mladih ljudi, njihovih biografskih planova, njihovih izražajnih i životnih oblika, pri čemu upravo mladi dolaze do riječi. Razrađena je ogromna raznovrsnost pojava mladalačkog života - zrcalna slika destandardiziranja i destrukuiranja faze mladosti. Pri tom je zanimljivo, da se mladež teorijski opet pojačano shvaća i kao veličina koja proizvodi kulturu (dakle ne samo kao žrtve

---

¹ Prema: Rudi Paloš, *Sadržaj i metod u religijskoj pedagogiji*, Kateheza 2/1997, KSC, Zagreb, str. 90.

društvenih odnosa ili mladost kao faza preuzimanja kulturalno predanih uzora) (Hornstein, 1989.)²

4. Za osmišljavanje nastave islamske vjeronauke referentna nauka je pedagogija, a ovakva pedagojska saznanja podcrtavaju potrebu bdijenja u vjeronauci nad konkretnim i osobenim životom mlade osobe. Smatramo da sadržaji islamske vjeronauke trebaju biti uslovljeni i konkretnim životom bošnjačke zajednice, čime ovom problemu dajemo dimenziju fenomena kojeg uvijek treba još potpunije definirati.
5. Smatramo to i putem doživljaja islama kao podsticaja kvalitetnijem življenju bošnjačke zajednice a posebno mladih, jer sadržajno inovirana nastava islamske vjeronauke pomogla bi im u pronalaženju svog identiteta.
6. Kroz argumentiranje problema veoma snažno je prisutno islamsko tumačenje položaja i dometa individue unutar islamskog vjerovanja, što eksplicitno navodimo jer želimo da budemo rado dočekani kao dio napora za oživljavanjem islamske misli među Bošnjacima. Evropa se ograničila na materijalističku znanost dok se islam nije zadovoljio samo time. Usmjerio je čovječanstvo jednom drugom ishodištu znanja - srcu, odnosno duši i vlastitom samoosvjedočenju. Usmjerio ga je ka intuitivnoj spoznaji i otkrovenju i inspiraciji. Objedinio je moderni znanstveni put i ovaj specifični način razumijevanja.³ Navedeni citat ne samo da svjedoči da suvremena znanstvena metodologija napustivši isključivi empirijskoracionalni pristup i uvaživši metodu razumijevanja u istraživanju korespondira s islamskim pogledom na puteve spoznaje, nego podcrtava i ishodišta islamskog odgoja - čovjekov afektivitet. Smatramo da bismo uvođenjem u nastavu islamske vjeronauke sadržaja emotivno i socijalno značajnih i

---

² Herbert Gudjons, *Pedagogija*, Educa, Zagreb, 1996, str. 116.

³ Dr. Abdulhalim Mahmud, *Islam i razum*, Sarajevo, 1993, str. 97.

bliskih mladima, otvorili puteve spoznavanja islamskih vrijednosti samoosvjedočenjem cijelim svojim bićem.

Antropološka dimenzija sadržaja nastave islamske vjeronauke

U ovom radu svoj interes fokusiramo na adolescente, smatrajući uzrast VIII razreda osnovne škole, te I i II razreda srednje škole periodom u kojem bi nastava islamske vjeronauke morala biti prisutna među mladima. Tvrdeći ovo pitamo se: Kakva nastava islamske vjeronaukenam treba? Da bismo odgovorili, moramo se najprije suočiti s realnim svijetom mladih.

Promicanje individualnosti (Baacke, 1986) modernog industrijskog društva vodilo je neslućenoj pokretljivosti i raznovrsnosti šansi u planiranju života, a s druge strane je doprinijelo razbijanju tradicionalno sigurnih obrazaca usmjerenja i značenja. Sve više mladi identitet dobivaju pripadanjem i brzopromjenjivim scenama, a ne traženjem i postizanjem dubine i oštine, pa u takvom okruženju vlastiti interes i korist postaju mjerilima ponašanja. Sve to daje obilježje savremenom dobu kao dobu egzistencijalnog vakuuma⁴ u kojem se ljudi dominantno sreću funkcionalno a ne osobno što često dovodi do bijega mladih u tragični trokut droge, kriminala i alkohola. Egzistencijalne frustracije i nedobiveni odgovori ne završavaju uvijek na tako drastičan način, ali tvrdimo da je jednako pustošeće, i za pojedinca i za zajednicu, duhovna iskinutost, dezorijentiranost, nedorečeni i nepotpuni identitet u periodu kad treba da se formira. Zato nastavu islamske vjeronauke želimo transformirati u komunikacijski prostor koji pomaže mladima da osmisle svoje postojanje, formiraju osjećanje punoće svog identiteta, i time da islamskim gledanjem na život pronađu njegov smisao.

Mlade uzrasta VIII razreda osnovne škole preokupiraju problemi izbora buduće škole a time i ulaska u svijet budućeg zanimanja, ali i generalni problemi mladih: problem sukoba generacija unutar kojeg je pitanje odgovornosti i

---

⁴ V. E. Frankl, *Zašto se niste ubili*, Zagreb, 1989, str. 92.

samoodgovornosti, smisla života, društvene pravde, pitanja ljubavi...⁵

Integrirati vjeru u život znači voditi računa o realnosti mladih, okolnostima i izazovima u kojima žive, kulturi u koju su ucijepljeni, svakodnevnici u kojoj dozrijevaju.⁶ Smatramo da bi se kreativnim spajanjem religioznog i profanog, uvjetno rečeno, iskustva kroz nastavu ponudilo čenicima autentično vjerovanje čime bismo ih orijentirali ka traženju vlastite autentične osobnosti.

Kako obezbijediti u nastavi vjeronauke susret kuranske poruke i mladalačkog iskustva? Jer, razdor između vjere i života je dalekosežno riskantan, posebno za mlade.

Svako iskustvo mlade osobe potrebno je sagledavati kao mjesto susreta s Kuranom i Sunnetom. Zadatak islamske vjeronauke u školi bio bi da podstakne skok iz svakodnevnih horizonata sagledavanja problema, preokupacija, pitanja ka otkrivanju islamskog smisla ovih iskustava. Dakle, ka dimenziji duhovnog u čovjeku. Duhovnost je u čovjeku prisutna konstitutivno i on je njome usmjeren prema stvarnosti izvan sebe. Jer, svako ljudsko iskustvo ima dva lica: jedno vidljivo i jedno skrivenije. Odgoj u vjeri treba upravo otkrivati to skriveno lice događaja da bi učinio osobu pažljivom na otkrivanje istine o sebi i time pažljivom prema Bogu.⁷ Ovakav pristup nastavnika islamske vjeronauke učeničkoj svakodnevnici dozvolit će učeniku da uistinu bude onakav kakav jeste, uputit će ga njegovoj nedostatnosti, ali i prema nečemu što čovjeka nadilazi. Spojem vrijednosti prisutnih u uobičajenom svakidašnjem rezonu i islamskih gledišta obezbjeđuje se punoća koja je uvjet unutarnjeg jedinstva mlade osobe, te islamska zrelost i osobnost u kojoj su mladalačka motiviranost, ambicioznost, ukorijenjeni u vjeru u Allaha dž.š.

Mirko Barbarić u svom, već pominjanom radu, govori da postoje tzv. privilegirana iskustva kao posebno iskoristiva

---

⁵ Istraživanjem je moguće definirati preokupacije mladih pojedinog uzrasta, te područja u kojem žive.

⁶ *Odgajati mlade u vjeri*, Dokumenti 23. općeg Sabora Družbe sv. Franje Saleškog, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1992, br. 15, str. 157.

⁷ Mirko Barbarić, *Odgoj za smisao u školskom vjeronauku i katehezi*, časopis Kateheza br. 19, KSC, Zagreb, 1997, str. 186.

iskustva za čovjekov susret s Bogom. Među takva iskustva, V. Frankl, zagovornik personalističke koncepcije čovjeka čije aspekte duhovnosti u njegovom djelu Barbarić i slijedi, ubraja i ljudsku odgovornost. Frankl tvrdi: Onaj ko nije religiozan osjeća se odgovornim pred vlastitom savješću, dok religiozan čovjek priznaje glas transcencije. Čovjek koji traži da odgovori na zov vlastite savjesti, već je na Božijem putu, iako mu ni imena ne zna. Barbarić ovu tvrdnju interpretira na sljedeći način: Stvarnost koja se skriva iza ljudske odgovornosti uvijek je bila označena imenom Boga. Frankl ne kani dokazati Božije postojanje, već potvrditi činjenicu da svaki čovjek, sučeljen s iskustvom vlastite odgovornosti, postavlja problem Boga barem na podsvjestan način. Ako se dođe do razumijevanja vlastite odgovornosti kao odgovora na Božiji zov, već je na putu vjere (Barbarić, 1997).

Pretpostavka efektnosti odgojnog nastojanja je emotivni značaj ponuđenog za osobu odgajnika. Ukoliko odgajnik nasluti bliskost ponuđenog, ono je ispuilo prvu pretpostavku da bude prihvaćeno. Putem Bloomove trasonomije razina učenja u području afektiviteta, ukazujemo na osnovnu metodičku okosnicu uvezivanja svakodnevnih mladalačkih iskustava i kuranske poruke.

Taksonomija razina učenja afektivnosti prema Bloomu i suradnicima

(Krahwohl, Bloom, Masia, 1964)

<i>Stepeni</i>	<i>Specifikacija</i>	<i>Pojednostavljenje</i>
1. PRIMANJE	1.1. Osjetljivost, svjesnost 1.2. Voljnost da se prima 1.3. Usmjerenost pažnja	PRIJEMLJIVOST
2. REAGIRANJE	2.1. Pasivno reagiranje 2.2. Voljno reagiranje 2.3. Zadovoljstvo u reagiranju	ODGOVOR
3. VREDNOVANJE	3.1. Prihvatanje vrednote 3.2. Preferiranje određene vrednote 3.3. Založiti se za vrednotu	
4. ORGANIZIRANJE	4.1. Konceptualizacija vrednote 4.2. Organiziranje sistema vrednota	POUNUTARNJENJE
5. KARAKTERIZACIJA (sistem vrednota)	5.1. Opća usmjerenost 5.2. Karakteriziranje osobnosti	

Slika 1.

Sušтина прве рazine афективног развоја је сензибилизација одгајаника за одређени феномен, разбуќтавање за постојанје нећег. Наставник исламске вјеронауке, реализирајући овај први и веома комплексни корак, требао би уваћавати постојећи одгајаников свијет представа, осјећања и вриједности, не цензурирајући га оцјенјујући га лошим, неприхватљивим и сл. Тако поступајући наставник ће отворити пред одгајаником простор довољно широк, разнолик и неспутавајући. У таквом контексту одгајаник моће изнијети своје сумње, недомислице, несналаћенје, али и успјехе. Да је одгајаник афективно потакнут, наставник ће препознати на разини реагиранија, гдје је, такођер, значајна његова улога. Јер у почетку одгајаник прихвата подстицај без дубоке вољне одлуке. Одгајаник се у том периоду најчешће идентифицира с наставником, његовом особом, компетентношћу, умјећем да пробуди radoznalost и наду да ће добити одговоре који могу да трају. Да би наставник успио да одговори оваквом задатку, потребно му је континуирано педагошко-психолошко образовање, али и опћекултурно попуњавање знанја. Реагираније као разина у развоју осјећајности је завршено кад одгајаник почиње и сам тражити од наставника и других компетентних извора информацију о исламској духовности, исламске одговоре на особне преокупације, те кад при том новом углу гледања на свијет осјети задовољство. Наставник Исламске вјеронауке треба стичати веома тананно умјеће да осјети и прати пут стасаванија одгајаникове духовности, те квалитетом информације, утемељеном подршком одгајанику, води га ка заузимању става. Став јаћа кад га одгајаник моће аргументирано манифестирати и у конфликтној ситуацији и опредјелити се за понашање примјерено ставу. Временом ће одгајаник организирати системе ставова везане за различита питања времена у којем живи, па све до тренутка када ће се догодити стасаваније познатог и доживљеног исламског гледања на свијет са младом особом, по ћему ће је и њена околнина препознавати.

LITERATURA

1. Barbarić, M.; *Odgoj za smisao u školskom vjeronauku*, časopis Kateheza br. 19, Zagreb, 1997.

2. Bloom, B.; *Taxonomy of educational objectives*, New York, 1956.
3. Čelebić, M.; *Sušтина islama*, Mostar, 1997.
4. Gudjons, Herbert: *Pedagogija*, Educa, Zagreb, 1996.
5. Frankl, V.: *Zašto se niste ubili*, Biblioteka Oko tri ujutro , Zagreb, 1989.
6. Mahumd, A.; *Islam i razum*, Sarajevo, 1993.
7. Paloš Rudi; *Sadržaj i metoda u religijskoj pedagogiji i katehezi*, časopis Kateheza br. 19, Zagreb, 1997.
8. Pranjic, M.; *Srednjoskolski vjeronauk u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994.
9. *Odgajati mlade u vjeri, Dokumenti 23. općeg Sabora Družbe sv. Franje Saleškog*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1992, br. 15.

خلاصة البحث

اهتمّ هذا البحث بمضمون تدريس علم الدين الإسلاميّ مع الافتراض أنّ التغييرات الجذريّة داخله يمكن أن تسبّب خطوة نحو الدراسة أكثر إثماراً وإنتاجاً. إنّ هدف اقتراح هذه التغييرات هو إدخال بعض المضامين الهامة والقريبة من أذهان الطلاب، ووصل خبراتهم اليوميّة مع القرآن الكريم.

يعتمد هذا الاقتراح على الدراسات التربوية والنفسيّة المعاصرة المتعلقة بالشباب وعلى المعرفة الإسلاميّة التي تجد أصولها داخل شعور الإنسان و بديهته. نعتبر هذه الطريقة وسيلة لاندماج الدين في حياة الشباب اليومية حتى يُصبح الإيمانُ بالله عنصراً هاماً من عناصر شخصيته. ويمكن تحقيق هذا التصوّر خلال نظرية "دراسة الشعور" لبلوم و هي تمثّل التوجيه التدريجيّ الذي يجعل مدرّس علم الدين الإسلاميّ قادراً على قيادة طلابه قيده تصبح بما تجارهم اليوميّة ميدان لقاء القرآن و السنّة.

إذا كان لكل ما تصوّرناه صدقاً إيجابياً فسيصبح ذلك علامة على ضرورت تغيير منهج تعليم علم الدين الإسلاميّ في المدارس الابتدائية و المتوسطة.

ويمكن أن تبرز هذه التغييرات من خلال الانفتاح الأنتروبولوجي لهذه الدراسة الذي يوجّه شخصية الطالب نحو القرآن و السنة. إن معنى التربية في الإسلام، من هذا المنطلق، هو توجيه الشباب إلى فهم أنفسهم و فهم واقعهم من خلال القرآن والسنة حتى يصبح الإسلام مفتاحهم لتفسير الوجود كله.

Summary

This paper treats the field of religion teaching curriculum assuming that stronger changes in the content would make a step forward to a more fruitful and better curriculum. The proposal for changes is directed toward introducing content which would be more familiar and important for religion students of a certain age, as well as towards connecting everyday student experience with Qur an message. Arguments for such an approach are based on contemporary achievements in pedagogy and psychology related to the youth and on Islamic quality of cognition which originates from human emotionality and intuitiveness. We consider this approach as a way of integration of religion into young people lives, where the faith in Allah Almighty becomes an element of their identity. Methodical implementation is designed through the Bloom s taxonomy of teaching sensitivity, which presents gradual and elaborated instruction in which pedagogically and psychologically educated teacher of Islamic teaching can lead students of religion enabling their everyday experience to become a space of their encounter with Qur an and Sunnah. Positive reflection of this would mean changes in religion teaching curriculum both in primary and secondary school. The changes would be expressed through observing anthropological opening of such a curriculum. Starting from student s personality this would lead a student to Qur an and Sunnah. In such a perspective upbringing in Islam means directing of young people to understand themselves and their everyday life until Islam becomes a key for interpreting of their existence.